

Я. С. Задорожня

студентка ІІІ курсу ОР Бакалавр

спеціальність Е4 «Науки про Землю»

науковий керівник: **О. А. Барсукова**

канд. геогр. наук, доцент кафедри агromетeорoлoгії та агроeкoлoгії

ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ГРЕЧКИ В ПЕРІОД 2019-2024 РОКІВ

Актуальність дослідження. Гречка є традиційною культурою для України як з аграрного, так і з продовольчого погляду. В умовах воєнного стану, нестабільності продовольчого ринку та кліматичних змін її роль як джерела стратегічної круп'яної продукції значно зростає. Біологічні особливості гречки, зокрема чутливість до температури, вологості й запилення, роблять її вразливою до змін агromетeорoлoгічних умов. Крім того, ринок гречки демонструє нестабільність: від різкого зростання площ у 2022–2023 роках до значного скорочення у 2024 році. Зниження рентабельності через обвал цін, сезонність попиту та потреба в адаптації агротехнологій до нових кліматичних викликів обумовлюють необхідність глибокого дослідження сучасного стану українського ринку гречки. Особливої актуальності дослідження набуває в контексті продовольчої безпеки країни [1-5].

Мета роботи. Метою роботи є всебічний аналіз сучасного стану українського ринку гречки з урахуванням агробіологічних, кліматичних і економічних чинників у період 2019–2024 років. У дослідженні передбачається вивчити динаміку посівних площ, вплив погодних умов на врожайність, зміни в структурі попиту, а також виявити основні ризики й перспективи стабілізації та розвитку галузі в майбутньому.

Результати досліджень та їх аналіз. Гречка звичайна (лат. *Fagopyrum esculentum* Moench або *F. sagittatum* Gilib.) – це однорічна трав'яниста рослина з родини гречкових (Polygonaceae), що належить до групи псевдозернових культур (*pseudocereals*), тобто таких, які використовуються подібно до злакових, але не належать до родини злакових. В Україні гречка традиційно використовується як круп'яна та медоносна культура, її активно вирощують у середній та південній смузі країни, переважно на легких супіщаних ґрунтах.

Гречка має ряд біологічних особливостей, які впливають як на агротехніку її вирощування, так і на стабільність ринку. Коренева система рослини слабо розвинена (7–10% маси рослини), основна частина якої зосереджена у верхніх 30 см ґрунту, хоча окремі корені проникають до глибини 70–90 см. Водночас, вона має високу здатність до засвоєння поживних речовин завдяки виділенню органічних кислот – мурашиної, щавлевої, оцтової, лимонної – які здатні розчиняти важкодоступні сполуки

в ґрунті. Саме тому гречка добре почувається на ґрунтах із рН 5–7, навіть на осушених торфовищах, за винятком засолених, кислих і глинистих важких ґрунтів.

Ця культура досить вибаглива до кліматичних умов, особливо до температури та вологості під час вегетаційного періоду. Насіння проростає вже при $+6...+7^{\circ}\text{C}$, однак для дружніх сходів бажано, щоб температура досягала щонайменше $+12...+15^{\circ}\text{C}$. При цьому рослини дуже чутливі до заморозків – навіть $-1,5...-2^{\circ}\text{C}$ можуть призвести до загибелі сходів. Надмірно висока температура ($+27^{\circ}\text{C}$ і більше) у фазі цвітіння також негативно позначається на заплідненні – нектарники висихають, квітки скидаються, і формується багато пустих плодів, відомих як “рудяк” (рис.1).

Рисунок 1 – Фази розвитку гречки

Оптимальні умови для формування врожаю гречки – це температури $+20...+25^{\circ}\text{C}$ у період цвітіння, помірна вологість повітря (приблизно 60%) та мінлива хмарність. Через високий транспіраційний коефіцієнт (450–550) гречка вкрай залежна від достатнього зволоження, особливо в період бутонізації та цвітіння. У той же час, на етапі проростання насіння вимагає порівняно невеликої кількості вологи – 40–50% від власної маси.

Гречка є перехреснозапильною рослиною, запилення здійснюється в основному бджолами. Одна рослина може формувати від 500–2000 квіток, однак лише 10–15% із них дають повноцінне насіння. Це ще раз підкреслює важливість погодних умов у період цвітіння, адже вони прямо впливають на запилення та врожайність. Гречка вважається відмінним медоносом – з 1 га можна зібрати 60–100 кг меду.

Згідно з рекомендаціями Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН, оптимальний термін сівби гречки – тоді, коли ґрунт прогріється на глибині 10 см до $+10...+12^{\circ}\text{C}$, і зникає загроза весняних заморозків. Занадто ранній посів може призвести до пошкодження сходів морозом, а надто пізній – до стресу від літньої посухи. У різних зонах України строки сівби варіюються: у Поліссі – перша декада травня, у Лісостепу – з кінця квітня до початку травня, у Степу – кінець квітня.

У 2024 році ситуація на українському ринку гречки суттєво змінилася. Зокрема, посівні площі під цією культурою скоротилися на 33% порівняно з 2023 роком. Причиною цього стало різке зниження закупівельних цін, що змусило багатьох аграріїв відмовитися від вирощування гречки на користь економічно вигідніших культур. Проте навіть за таких умов площі залишаються вищими, ніж у 2019–2020 роках, що свідчить про збереження інтересу до культури на фоні змін кон'юнктури ринку (рис.2).

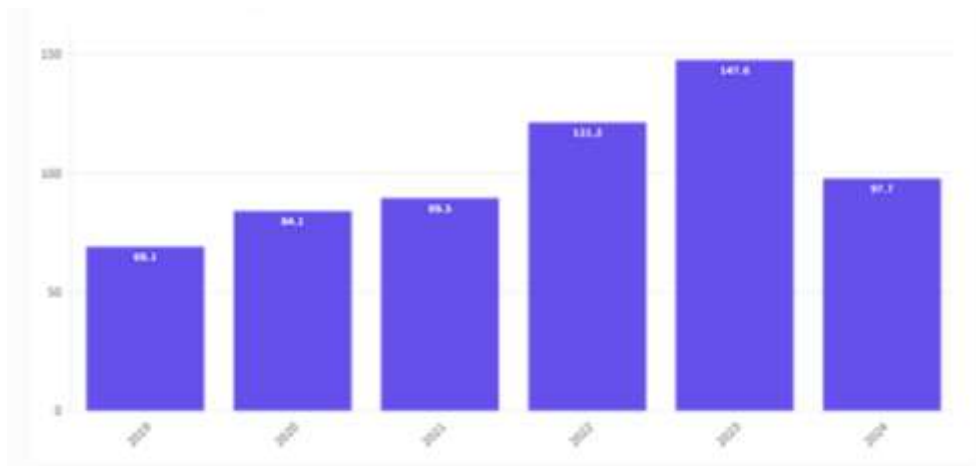

Рисунок 2 - Посівні площі гречки в Україні 2019-2024 рр.
згідно з даними Мінагро, тис. га

Найбільші площі під посівами гречки традиційно зосереджені в Житомирській області (14,8 тис. га), Хмельницькій (11,4 тис. га), Чернігівській (11 тис. га), Вінницькій (9 тис. га) та Тернопільській (8,7 тис.га). Ці регіони відзначаються сприятливими агрокліматичними умовами та наявністю аграрної інфраструктури для вирощування та переробки культури.

Протягом останніх п'яти років ринок гречки в Україні демонстрував значну мінливість, що зумовлено як економічними, так і агromетeорoлoгічними чинниками. Гречка є стратегічною культурою для продовольчої безпеки, і її ринок чутливо реагує на коливання внутрішнього виробництва, імпорту, цін, погодних умов та загальну політичну ситуацію.

У 2022 році, після початку повномасштабної війни, ситуація змінилася: попит на продукти тривалого зберігання зріс, що спричинило стрімке зростання цін на гречку. Це стало поштовхом до розширення посівних площ у 2023 році (табл. 1).

У 2024 році зафіксовано значне скорочення площ – приблизно на третину в порівнянні з попереднім роком. Основною причиною є зниження закупівельних цін на гречку після надвиробництва у 2023 році. Багато фермерів визнали вирощування гречки економічно не вигідним.

Таблиця 1 - Посівні площі гречки в Україні: аналіз за п'ять років

Рік	Посівні площі, тис. га	Динаміка
2019	~65 тис. га	↓
2020	~68 тис. га	стабільно
2021	~64 тис. га	↓
2022	~78 тис. га	↑↑
2023	~93 тис. га	рекорд за останні 7 років
2024	~62 тис. га	↓ 33% порівняно з 2023 р.

Висновки:

1. Гречка залишається стратегічною культурою для продовольчої безпеки України, однак її виробництво демонструє значну залежність від погодних умов, строків сівби та економічної ситуації на ринку.
2. Агробіологічні особливості культури визначають потребу у точному дотриманні агротехнічних заходів – температурного режиму, зволоження та термінів сівби, що напряму впливають на запилення та врожайність.
3. Ринок гречки у 2019–2024 роках був нестабільним: періоди скорочення посівів (2019–2021) змінилися різким зростанням у 2022–2023 роках, однак уже в 2024 році площі знову зменшилися на третину через падіння цін.
4. Збереження інтересу аграріїв до гречки можливе лише за умов стабільної цінової політики, державної підтримки та впровадження адаптивних технологій вирощування в умовах змін клімату.
5. Найбільші площі посівів зосереджені у регіонах із сприятливими агрокліматичними умовами, що вказує на потенціал регіональної спеціалізації та можливість підтримки локального виробництва.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Білоножко В.Я., Березовський А.П., Полторецький С.П., Полторацька Н.М. Агробіологічні та екологічні основи виробництва гречки: монографія. Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2010. 332 с.
2. Біологія та екологія сільськогосподарських рослин: підручник / В.Д. Паламарчук, І.С. Поліщук, С.М. Каленська, Л.М. Єрмакова. Вінниця, 2013. 724 с.
3. Єфіменко Д.Я., Яшовський І.В. Гречка і просо в інтенсивних сівоzmінах. Київ : Урожай 1992. 168 с.
4. URL: <https://agrarii-razom.com.ua/plants/grechka-istivna> (дата звернення 15.04.2025 р.)
5. URL: <https://superagronom.com/articles/347-tehnologiya-viroschuvannya-grechki> (дата звернення 15.04.2025 р.)